

NAGY CSILLA

A nemesítés borzalmai

A BIOPOÉTIKA ÉS A HIBRIDITÁS NYELVI ÉS POÉTIKAI VONATKOZÁSAI
NÉMETH ZOLTÁN KÖLTÉSZETÉBEN

„Emberi hangot akar hallani – teljesen
emberi hangot, olyat, mint az övé.”

(Margaret Atwood: *Guvat és Gazella*)

„Túlélőgépek vagyunk – programjukat va-
kon követő robotszerkezetek, amelyeknek
az a dolguk, hogy megőrizzék a géneknek
nevezett önző molekulákat.”

(Richard Dawkins: *Az önző gén*)

Németh Zoltán költészetének egyik meghatározó aspektusa a test színrevitele, a testtapasztalat és a szubjektivitás viszonyrendszerének a feltárása, amely azonban a szerző különböző köteteiben eltérő egzisztenciális tétellel, más-más nyelvi és esztétikai keretek között valósul meg. Az egymással interakcióba kerülő vagy épp szerveikre bomló korpuszok, az orvosi/objektív/analitikus vagy a szerelmi lírában érvényesülő, erotikus tekintet által teremtett testkoncepciók egyaránt az emberi test terhelhetőségét, ezáltal azonban az emberi mivolt határhelyzeteit érzékeltetik. A líra nyelvi teljesítménye itt abban áll, hogy a test biológiai, mechanikus vagy szexualizált működésére, a rajta végzett műveletek, átalakulások, behatások megnevezésére szavakat és kifejezési formákat talál. A testleírás, testábrázolás azonban összefüggésben áll az emberi identitás határhelyzeteinek feltérképezésével: a költemények, miközben a testekről szólnak, azok egyediségét, egyszerűségét, vagy épp megismételhetőségét, más testekkel való kapcsolatát egyaránt tematizálják. Az életmű eddigi szakasza felfogható az antropológiai és az evolúciós emberkép feltérképezésére irányuló nyelvi és poétikai stratégiák összességéként: az ember más létezőktől való elkülönítésére, megkülönböztetésére irányuló eljárás egyaránt érinti a testi és mentális jegyek egyediségének, a kulturális és szociális kondíciók létrejöttének, valamint a mindenkori körülményekhez (a környezethez) való viszonyulásnak a kérdéseit is. Németh arra kérdez rá, hogy van-e kijelölhető pont a tulajdonságok elrendeződésének arányaiban, ami alapján azt mondhatjuk, ez még emberi, az pedig már nem: költészetében az „ember” mint mechanikus létező, mint az ösztönselekvések által meghatározott „állati” lény, sőt mint a biokémiai folyamatok rendszerében értelmezhető „organizmus” is feltűnhet. A kötetek egy-egy tematika köré épülnek, egymástól eltérő műfaji keretek között valósulnak meg, ennek megfelelően más-más emberfogalmat visznek színre, és a test-szubjektum viszony szempontjából három (egymástól élesen nem elválasztható) csoportba sorolhatók.

*

Az első kategóriába a 2005-ös és a 2011-es könyvet sorolom. *A haláljáték leküzdhetetlen vágya*¹ a test, a szervek betegség általi lebontását, destrukcióját, illetve ennek a folyamatnak a szövetségesező hatását vizsgálja, míg a *Boldogságtelep, vetélgépben*² a női testtapasztalatot a csáthi szöveg- és biográfiai kontextusban érti újra. A versek rendszerint színre visznek egy élethelyzetet, az énnel pedig valamilyen jól körülhatárolható esemény történik, és ez a temporális mozzanatot hordozó és a személyiség alakulásán is nyomot hagyó változás gyakran a másikkal való interszubjektív viszony keretében érzékelhető. A korporális narratíva – a test külsődleges megjelenésének, látványának, és a belső, a „birtokosa” által érzékelhető folyamatainak, valamint az intimitásban megnyilvánuló interkorporális tapasztalatnak a lejegyzése – valójában a személyiség integritása és identitása közötti összefüggést érzékelteti: a testet, a testiséget az értékeli fel, hogy kihatással van a szubjektumra, az én körvonalazhatóságára, definiálhatóságára. A másikban való feloldódás toposza azonban a humanitás kategóriáját nem veszélyezteti: mindkét kötet olyan testképekkel dolgozik, amelyek hozzárendelhetőek valamilyen humanoid szubjektumhoz, és az emberfogalom sértetlen marad akkor is, ha az identitása nem tekinthető rögzítettnek, illetve ha veszélybe kerül.³

A második csoportba sorolok további három kötetet. Ezek abban térnek el az előzőektől, hogy bennük a humanitás kategóriája rendszerint sérül vagy átrendeződik, ennek megfelelően értelmezhetetlenné válik a szubjektivitás vagy az interszubjektivitás hagyományos értelemben vett fogalma. *A szem folyékony teste*⁴ a testhatárok és -minőségek átértelmezését olyan nyelv segítségével hajtja végre, amely a saját határait, szabályrendszerét szintén felszámolja. *A perverzió méltósága*⁵ a testek és a nemi szervek érintkezését övező tabuk kimondását, az obszcén nyelvhasználatot radikalizálja. *A Kunstkamerában*⁶ az emberi abnormalitás az ábrázolás tárgya: a test deformációin túl a deviáció minden formája, a természet és a tudomány, a morál kizökkenései is megjelennek a katalógusszerű szerkezetben.⁷ Ezekben a kötetekben a test a maga fiziológiai, biológiai, fizikai vagy biokémiai mivoltában különálló rendszernek tekinthető, amely – elvileg – az ember mentális vagy lelki tartalmaitól elkülönítve is képes a műköedésre – a humanitás szempontjából problematikus testkép éppen abból a tényből adódik, hogy a tudat „teljesítményét” ezek a szövegek kikapcsolják. Legyen szó a nyelv öntudatlan műköedéséről, vagy a testi szerveződés felbomlása során érzékelhető „konceptiótlan”, „tudattalan” létezéséről, a szervek nélküli test (a test által rendszerbe nem foglalt szervek) létesüléséről,⁸ a test megjelenítésének egyik legfontosabb szegmense a mechanikus, a tudattalan műköedés, a funkcionalitás. Ebből kifolyólag a versek

¹ Németh Zoltán, *A haláljáték leküzdhetetlen vágya*, Pozsony, Kalligram, 2005.

² Németh Zoltán, *Boldogságtelep, vetélgépben: Csáth szeretője*, Pozsony, Kalligram, 2011.

³ Erről a két kötetéről korábban már írtam: Nagy Csilla, *Míg szét nem írja, Németh Zoltán: A haláljáték leküzdhetetlen vágya*, *Alföld*, 2007/1, 108–111.; Nagy Csilla, *A másik test: Németh Zoltán: Boldogságtelep, vetélgépben*, *Új Szó* (Penge rovat), 2012.04.19. <https://archivum.ujszo.com/napi/napilap/kultura/2012/04/19/a-masik-test>.

⁴ Németh Zoltán, *A szem folyékony teste*, Pozsony, AB-Art, 2000.

⁵ Németh Zoltán, *A perverzió méltósága*, Pozsony, Kalligram, 2002.

⁶ Németh Zoltán, *Kunstkamera*, Pozsony, Kalligram, 2014.

⁷ Vö. Nagy Csilla, *Egy kiállítás tárgyai*, *Alföld*, 2015/12, 116–120.; Nagy Csilla, *Az emberek alkonya*, *Híd*, 2015/6, 72–80.

⁸ Vö. Gilles Deleuze, *Francis Bacon. Az érzet logikája*, ford. Seregi Tamás, Budapest, 2014, Atlantisz, 53.

egy része párhuzamba állítható azokkal a koncepciókkal, amelyek az (állati) szervezetet a gépezetekkel hozzák összefüggésbe, így Descartes órahasonlatával⁹ vagy Konrad Lorenz szabályozókörök és homeosztázisok mentén, tehát egyensúlyi rendszerként leírható organizmusfogalmával.¹⁰

Németh költészetében egy harmadik kategóriát képez az *Állati nyelvek, állati versek*¹¹ és az *Állati férj*,¹² azonban nem kizárólag azért, mert tematikáját tekintve mindkettő az animális létformák felé fordul. Az kapcsolja össze a 2007-es és a 2016-os könyv szövegeit, hogy az emberfogalom alapvető, konvencionális kritériumainak egyediségét kérdőjelezi meg. Az *Állati nyelvek, állati versek* a beszéd képességét rendeli hozzá az antropomorfizált állatokhoz, annak érdekében, hogy egzisztenciálfilozófiai, logikai, nyelvelméleti kérdésfelvetéseket fogalmazzon meg, vagyis a nyelvhasználat és fogalomalkotás képességét ruházza rá az állatokra. Az *Állati férj* nőstényállatok és emberi férjek románcát viszi színre, a szerelmi líra nyelvét és toposzait megújítva, a biopoétika, az evolúciós líra és az ökokritikai líra területéhez illeszkedik, és a kulturalitás és a szocialitás kategóriáját kapcsolja össze az állati közösségekkel. Persze annak nincs különösebb hírértéke, hogy a humanoid és nem humanoid lények között rendkívül sok kapcsolódási pontot fedezhetünk fel, a genetikai azonosságokon túl. A „Darwin utáni” élettudományok (mint például az evolúciós pszichológia vagy a humánológia) számára az ilyen típusú kérdésfelvetés jelentősége nem a különbségek azonosítása, hanem az, hogy a hasonlóságok, a közös tulajdonságok következményeit teszi a vizsgálat tárgyává. A biológikum, a fizikum, az emlősök genetikája az evolúciós túlélési stratégiák okán meghatározó, amelyek a táplálékszerzés, a rivalizálás, a területfoglalás mentén alakulnak. Az evolúciós közösségi szerveződési formák, a falka vagy a csorda elve az emberi szocializációs folyamatok keresztmetszetében bír valódi jelentőséggel. A kultúra tekinthető olyan képződménynek, amely egyszerre evolúciós és organizációs folyamatok együtteséből jön létre és változik folyamatosan,¹³ az ember egyedi jellegéről pedig elmondható, hogy az evolúciós tökéletesedési folyamatok jegyében azok a tulajdonságok maradnak fenn, amelyek segítenek a túlélésben. Ha ezt figyelembe vesszük, másként gondolkodunk az emberi kapcsolatokról: az evolúciós líra sajátossága, hogy az emberképet, és a hozzá kapcsolódó humán minőségeket, így a morált, a szocializáció kérdését egy másik nézőpontból közelíti meg.

Az elkövetkezőkben Németh költészetének azon poétikai vonulatára koncentrálok, amelyben nemcsak a testhatárok kiterjesztése, lebontása vagy átrajzolása megy végbe, hanem ezzel együtt a testről, az énről vagy akár az idegenségről, az emberi mivoltáról való beszéd nyelvi lehetőségei, valamint a morál kategóriái is szükségszerűen átrendeződnek. A legutóbbi kötet ezt paradox módon úgy valósítja meg, hogy bemutatja a szerelem eseményének tipikus állomásait (a találkozás, az udvarlás, a beteljesülés és a szakítás mozzanatát), közben azonban a románc szereplőit saját kvázi társadalmi közegükben vagy épp magányukban mutatja be. A barnamedve barlangi és vadászó-halászó attitűdje, a szifó akváriumai léte, a

⁹ René Descartes, *Értekezés a módszerről*, ford. Szemere Samu, szerk. és jegyz. és a fordítást átdolg. Boros Gábor, Ikon, Budapest, 1993, 1431–1442. sor.

¹⁰ Vö. Konrad Lorenz, *A civilizált emberiség nyolc halálos bűne*, ford. Gellért Katalin, Budapest, Helikon, 2014, 14–15.

¹¹ Németh Zoltán, *Állati nyelvek, állati versek*, Pozsony, Kalligram, 2007.

¹² Németh Zoltán, *Állati férj*, Pozsony, Kalligram, 2016.

¹³ Vö. Paksi Dániel, *A kulturális evolúció elmélete*, Világosság, 2006/4, 49–62.

kékbálna veszélyes életformája olyan szemiotikával rendelkezik, amely megfelel a Geertz-féle kultúrafogalomnak. Eszerint „a kultúra a szimbólumokban megtestesülő jelentések történetileg közvetített mintáit jelenti, a szimbolikus formákban kifejezett örökölt koncepciók azon rendszerét, amelynek segítségével az emberek kommunikálnak egymással, állandósítják és fejlesztik az étellel kapcsolatos tudásukat és attitűdjüket.”¹⁴ Németh kötetében nemcsak az emberek, hanem az állatok közege is rendelkezik ilyen jellegű szervezettséggel: a versbeli leírás követi az etológia konvencióit, amelyre jellemző az antropomorfizálás. A nőstények tehát kulturális lények, amelyek társadalomjellegű szervezetben léteznek, éppen ezért a románcok felfoghatóak két ellentétes kultúra találkozásaként, ahol az egyik szükségszerűen a kolonializáló attitűdöt, míg a másik a kolonializált szerepét veszi fel. Hogy ki az alárendelt, és ki az elnyomó, arra a nyolc hosszúvers más-más választ ad, de az elnyomás, az asszimiláció, a hibrid identitások és a metamorfózis létrejötte sajátja a kötetnek – termékeny lenne egy olyan olvasat, amely Ovidius *Átváltozásai*val veti össze a kötet verseit, erre azonban itt most nem kerül sor.

Németh verseiben – ahogy a cím is mutatja – a férfiak esnek át a metamorfózison, a kapcsolatba betagozódva korporális és mentális átalakulásra és létmódváltásra kényszerülnek – így lesz belőlük „állati férj”. Bényei Tamás írja a metamorfózis természetéről, hogy „[a] lényeg az átváltozás radikalitása és sebessége, valamint az, hogy a két létszféra közötti különbség az adott mű világában metafizikai léptékűként jelenjen meg.”¹⁵ A kötet leginkább explicit példája erre *A vakondpatkány*, ahol a férj egy állatkísérlet önkéntes résztvevője lesz, és a vakondpatkányok földalatti életét kell megfigyelnie. A vers narratológiai szerkezete követi a kötet többi darabjának sémáját: a férj akklimatizációs folyamatai, társadalmi beilleszkedése, majd az utódnemzés aktusa jelenti a főbb csomópontokat. A vakondpatkányok üregébe való alászállás – és az azt megelőző események – rituális jellegűek, a férj valójában próbatételeket teljesít, míg alkalmassá válik a kísérletre, a kvázi államalkotó szuperorganizmus közegébe való beilleszkedésre, azaz méltóvá válik a nászra: „Hat hónapon át koplaltam, hogy / a megfelelő súlycsökkenést elérjem. / Gyökereket rágtam, s minden fénytől elzártak. / A háromszáz éves fokvárosi csatornarendszerben / készítettek föl a feladatra, vízben úszó fekáliadarabok / közt. Mint kiderült, erre jó okuk volt.” (25) „Merthogy ettől a pillanattól kezdve / igekötő lettem egy szuperorganizmus / folyton cselekvő igéje előtt [...]” (27).

A férjnek itt testi jegyeiben (például állóképességét, testnedveit, ürülékét, szexuális potenciálját illetően is) a vakondpatkányok legkiválóbbikává kell válnia ahhoz, hogy az evolúció szelekciós törvényei szerint a szupernőstény kiválassza, és paradox módon ezt a jelleget az emberi „előélete”, a kutatásra, a kísérletre való mentális és fiziológiai felkészülése, a mesterséges adaptációs folyamat révén képes elérni. Némethnél a férfiak máshol is animális tulajdonságokat vesznek fel, és ezt az átváltozást a hasonlóság és idegenség egyaránt meghatározza. A hasonlóság az emlősökkel való biológiai tulajdonságok egybevágásán, a testek egymásba montírozhatóságán alapul. Darwin evolúciós elmélete, amely szerint az ember egyike az állatvilág különböző fajainak, valamiféle „csupasz majom”,¹⁶ Linné rendszertana, amely

¹⁴ Clifford Geertz, *Az értelmezés hatalma*, ford. Andor Eszter, Budapest, Századvég, 1997.

¹⁵ Bényei Tamás, *Más alakban: A metamorfózis poétikája és politikája*, Budapest, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, 2013, 11.

¹⁶ A kifejezés eredetijét (?) a Lear királyban is megtaláljuk: „Neked is jobb volna sírodban lenned, mint födetlen testeddel kiállnod az egek haragjának. Nem több az ember, mint ez? Nézd meg őt jól: te

nem ismer olyan kritériumot, amely alapján az ember elkülöníthető lenne az állatoktól, illetve Dawkins *Az őnző gén* című könyvében megfogalmazott álláspont, amely a darwini szelekciós elméletet a gén örökítő, „túlélő” funkciójával opponálja – mindezek egyaránt az ember és állat közötti hasonlóságot hangsúlyozzák.

Az idegenség pedig az emberi és az állati közötti határvonal átlépését jelenti. Az animális és a humanoid találkozása azonban minden esetben biopolitikai és etikai kockázatot hordoz. A férj animalizálódása, a kvázi parafil aktus tabukat sért, de – evolúciós szempontból – az állattal való utódnemzés más megközelítésben a fajnemesítés egy poszthumán lehetőségét, ezzel együtt az emberfogalom átírását, újragondolását, az ember természetéhez való viszonyának destruálását vagy újrakonstituálását teszi szükségessé. Az ilyen hibrid identitás lehetősége Németh kötetének többi darabjában is fennáll: a metamorfózis során felnyílnak a test határai, a test terhelhetőségének, funkcionalitásának módosulása is bekövetkezik. Nem az állatok rémisztőek, hanem az állati férfiak, akik átlépik az emberi és az állati határait, mintha egy bestiárium figuráinak szerepét játszanák el. Az elmélet a kettős állatról¹⁷ épp ezt a tabut összegzi: az énben létező belső, az öntudatlan folyamatokért felelős lény és a külső, a kifelé létező, a külvilággal kapcsolatba kerülő lény elhatárolása az ember és állat megkülönböztetésének alapja. Vagyis az ember önmaga emberszerűségének felismerése miatt, a más létezőktől való elkülönülési képessége okán ember. Ha ezt a képességét felfüggeszti, vagyis állattá változik, azzal felülírja a konvencionális, az öntudat, a morál és a társadalmi lét kategóriái mentén szerveződő emberfogalmat (lásd például Freud, Foucault vonatkozó munkáit): „Az az erőfeszítés tehát, hogy kulturális küszöböt emeljünk a humán státus elé, nem tud megbirkózni két problémával: az ember kulturális sokféleségével, amely miatt nehezen találhatunk egyetemes vonásokat; valamint a nem humán állati kultúrával, amely aláaknázza a kultúra kizárólagos tulajdonjogára támasztott emberi igényeket. Időközben még veszedelmesebb intellektuális vírus látott munkához az emberi nem fogalmán: az evolúciós elmélet. Olyan állati kontinuumba helyezte az embereket, amelyben nincsenek élesen meghúzott határvonalak, ezáltal újabb akadályt gördített saját természetünk geometriailag diszkrét megfogalmazása elé.”¹⁸

A versek mintha az egyensúlyi állapotokat, nekilódulásokat és megingásokat, robbanékony fejlődési/mutációs szakaszokat váltakoztató evolúciós folyamat egy-egy lehetséges állapotát rögzítenék. Minden egyes ember-állat pár a fejlődés lehetőségét, a tökéletesedést, a továbblépés mozzanatát hordozza: az emberfogalom itt plasztikus, hasonlóan a molekuláris biológia felől vagy a nanotechnológia felől definiált dinamikus emberképhez, ahol a génmódosítás vagy a mediális implantátumok beültetése például olyan eljárás, amely az ember tökéletesedésének lehetőségét hordozza. Hiszen az ember félelme az ideiglenességtől, a halál kiiktatásának az igénye, a fajfenntartó ösztön az egyik legelemibb (nem csak) emberi tulajdonság: „Amikor a mesterséges megtermékenyítéssel, a génebézészet által szabályozott örök-

nem tartozol a bogárnak selyemért, az állatnak bundáért, a juhnek gyapjúért, s illatszerért a macskának. Hah három közölünk álzott. Te maga a lény vagy. A föl nem szerelt ember nem több, mint ilyen szegény, meztelen villás állat, mint te vagy. Félre ezekkel a toldalékokkal. Jertek, gomboljatok ki.” William Shakespeare, *Lear király*, ford. Vörösmarty Mihály, Budapest, Arcanum, 1999 [elektronikus] <http://mek.oszk.hu/04500/04586/html/magyar.htm>.

¹⁷ Ld. Bényeinél Bichat, Arisztotelész nyomán. Bényei, *i.m.*, 137.

¹⁸ Felipe Fernandez-Armesto, *Szóval, emberek vagyunk?*, Budapest, Európa, 2012, 130.

lódással, az élet meghosszabbításával vagy a viselkedésszabályozással kapcsolatos kérdésekről beszélünk, akkor tulajdonképpen azzal foglalkozunk, hogy a tudománytól származó műveletek segítségével hogyan változott meg az ember képessége arra, hogy beleszóljon a faj, nevezetesen az emberiség evolúciójába. Ebben az esetben az ember megpróbálja saját kezébe venni saját evolúcióját és módosításokat végezve jobbá tenni saját alkatát.”¹⁹

Németh Zoltán több interjúban is genetikai költészetként definiálja azt a prózai jellegű, alulretorizált, objektív versnyelvet működtető lírát, amelynek tárgya a test biológiai és genetikai működése, az érzelmi regresszió konstruálása, valamint az obszcén-erotikus kalandok.²⁰ *A perverzió méltósága* című kötetben a *Hüvelyváladék, vérrel* (73), *A szörny* (72) és *Ösztönök mélyén* (69) ezt az irányzatot képviseli, de *A szem folyékony teste* kötet *Óda* című verse is előzményként tekinthető (42–45). Az utóbbi kötet legtöbb verse egyébként nem narratív jellegű, hanem tárgyas, asszociatív versbeszédet működtető szöveg, amely a test részeit, a szerveket a szervezetből kiszakítva definiálja: „seggünk odaforrott fejünkhöz / testünkön át / pedig mi nem akartuk // a gyomor a belek csatornája / egyenesen / orrunk alá nyit száját” (8). Az első vers is ilyen: „Mikor a szem sötétje szétspriccel / a fénybe, a sötét vérbe borítja / a szem tereit, a vér elszakít / a látástól, a látás belezuhan, / a szemfehér elrejtett sarkain áll, / nem mozdul, akkor kiejtem ezt / a szót: a szem sötétje, / megérezem nyelvemen, / a nyálba húzódik: / ez a szem sötétje.” (5)

Egy folyamatábrával is leírható lenne a vers első néhány sora: az ismétlődő szerkezet itt az anyagszerűség metamorfózisa, hiszen a szem egy másik anyagiságot, testileg érzékelhető újabb tulajdonságot nyer. A sötétség fogalma is differenciálódik: már nemcsak érzékelhető látvány, vizuális minőség, hanem olyan jelenség, amely a szem működését befolyásolja (hiszen a pupilla a sötétre, a fényre is reagál). A sötétség így olyan fizikai természetű jelenség, amely sérti a testrész autonómiáját. És innen már csak egy lépés a fizikai behatás lehetősége: az alvadt vér (amely a szem korporális módosulása révén, például a véregek megpattanása, vagy külső sérülés következtében jöhet létre) szintén a sötétség mellé rendelt fogalom lesz.

Deleuze „szervek nélküli test”²¹ fogalma alapján leírhatóak a kötet testképei, de Németh olyan eljárást alkalmaz, amely a szavak nélküli nyelv/szavak nélküli mondat fogalmát is létrehozza. A szó a leíró nyelvészet leegyszerűsített definíciója alapján hangalak és jelentés kapcsolatából jön létre: egy-egy szó grammatikai és szemantikai hatókörén belül belátható mennyiségű hangalak, és belátható mennyiségű jelentés kerül kapcsolatban egymással. Németh könyvében azonban legtöbbször sem a hangalaki, sem a jelentésbeli tartomány nem rögzített. A versek egyik legjellemzőbb poétikai eszköze a grammatikai és szemantika hiátusok alkalmazása: „látom az ablakot / az üvegét az üveg jét / ahogy látom / az üzletben reggel hétkor / vagyok” (6) / „vajás kenyérem kísértetiesen hasonlított” (7), „kétmázsás vajás kenyér / kecskeháton szívtram elő / fogam odvából baglyát” (9). A nyelv szavak és a szavak összekapcsolási szabályainak az összessége, és – úgy tudjuk – a világ leírására szolgál, a megnevezés elsődleges eszköze. Másrészt persze a világ a nyelvben létesül. *A szem folyékony teste*

¹⁹ Charles Susanne, *Bioetika*, Pécs–Budapest, Dialog Campus Kiadó, 1999, 74.

²⁰ „A gének mélyére hatoló nyelv lehetősége, az érzelmi regresszió megkonstruálása és a radikálisan prózai poézis szerkezeti felépítése érdekelt az obszcén-erotikus kalandok mélyén.” *Láncsörgetés, Németh Zoltán és Orcsik Roland levélintervjúja*, Tiszatáj, 2016. 04. 13. <http://tiszatajonline.hu/?p=94347>.

²¹ Deleuze, uo.

verseiben azonban olyan világ tárul fel, amelynek leírására nem a szójelentésen alapuló nyelvhasználat alkalmas, hanem olyan nyelv létrehozását teszi szükségessé, amelynek kapcsolódási pontjai a trópusok és a hangalakok viszonyrendszerében, valamint a nyelv logikai és grammatikai struktúráinak keretei között jönnek létre. A nyelv generálható, grammatikai szabályok mentén, és a világ dinamizmusai is ilyen generátorokként foghatóak fel. Az *Op.*, az *Opus* sorozat darabjai is ezt a nyelvfilozófiai alapállást jelzik. Az *Op.7.* című vers nyolc szóból áll, amelyek mindegyike felülírja az általunk ismert szavak kategóriáit, átlépi azok hatókörét:

„tartalomhatalomalkonytájlépegető
feszítettmenetoszloptéglahelykéregető
ártatlanvázakbanélőhúskereskedőkereső [...]” (11)

Azt mondhatnánk, összetett szavakról van szó, azonban az összetett szavak létrejöttét meghatározó szemantikai alapelveknek ezek a kifejezések nem felelnek meg, így a leíró nyelvészet által létrehozott összetettség-kategóriák közé sem sorolhatóak be. A Chomsky-féle generatív grammatikai szófogalommal azonban összeegyeztethetőek: Chomskynál ugyanis a szó a betűk véges sorozata, és a szóhossz a szót alkotó jelsorozat elemeinek száma, a tiszta forma (például a szintaktikailag megfelelően felépített mondat) a gyakoriságtól és az értelmességtől függetlenül is elfogadható, kezelhető.²² A kötet egyes szövegei rendhagyó tájversek: „fekete az ég / mint a fekete / és kék / mint a kék / és üres / mint az üres / egy ég” (38) / „víz felé lucskok / mozgása a víz / eső könnye az / első víz az első / víz első vize / könny lucskok / a víz felé” (39). Mindkét szöveg felfogható posztapokaliptikus, sőt posztumán alkotásként, egyrészt azért, mert a tájban nincs ember, az egyetlen humán tényezője a versnek a beszélő, akinek van nyelve a természeti jelenségek leírására. Másrészt azonban ez a nyelv nélkülözi az emberi nyelv ma ismert differenciáltságát, a retorikai és grammatikai szabályok rendkívül korlátozott módon érvényesülnek, ahogy a rámutatás gesztusán túl a szemantikai sík sem képes a valóságelemek árnyalt megfogalmazására. Ha az emberi mivolt egyik kritériuma a nyelvhasználat, akkor ez a líra egy olyan világot, olyan antropológiai emberfogalmat feltételez, amely számára az önkifejezés eszköze ez az újfajta nyelv. Itt a mondatok a matematikai képletekre emlékeztetnek, a szavak változókra és állandókra cserélhetőek, a szavak viszonyrendszere pedig műveleti jelekkel írható le. Ez nem az ember nyelve, nem is az állatoké vagy a növényeké, hanem a mennyiségi folyamatok leírásának a nyelve – amely pedig leginkább a gépek sajátja.

Miként a fejlesztés és a rekonstrukció egyaránt a technokratizmus doktrínája felé kínálna kivezető utat, ahol a maga módján szintén kivédhetetlen maradna a nemesítés szörnyűsége, iszonyata – gondoljunk csak a transzhumán evolúció eshetőségére, például a borganizmusra, mint a független entitásokat a telekommunikációs technikákhoz hasonlóan (például a szociális rovarok társadalmában) összekapcsoló kollektív tudat *humán* megjelenésének az opciójára. De ez talán már egy elkövetkező fejezet Németh poétikájának eszköztárában, rendszerében. A borzalom breviáriumban.

²² Vö. Noam Chomsky, *Mondattani szerkezetek: Nyelv és elme*, ford. Zólyomi Gábor, Budapest, Osiris, 2003. és Pléh Csaba, *A lélektan a kultúra útján*, Budapest, Kairosz, 2011, 49.